

խաղաղութեան պայմաններ առջարկեց, ան ալ ընդունեցաւ: Կոստանդիանոս՝ Պանոնիան, Վալիան, Սալեդոնիան, Վաղմատիան ու Յունաստանն իրեն սեպհականեց: Ի իկիանոսի միայն լիւրակիան, Փոքր Լսիան, Լսորեստանը և Լագիպոսը տուաւ:

Բայց անկարելի էր որ այս խաղաղութիւնը երկար տևէր. Կոստանդիանոս, արևմտեան Եւրոպիոյ ամէն ազգաց տիրած ըլլալով, չուզէր որ Հռովմէական կայսրութիւնը երկու մաս բաժնուի. և իր հանձարոյն մեծութեանը ու զօրութեանը վրայ վստահ ըլլալով, միտքը դրաւ որ, առանց իր անձին նախատանաց առիթ մը տալու, իր ընկերը աթուռէն ձգէ, որուն տարիքին շատութիւնը և զգուշի ախտերն արդէն զինքը կործանման վտանգի մէջ ձգեր էին: Բայց երբոր վտանգը մօտեցաւ, հինաւուրց կայսրն, իր առջի քաջութիւններն ու հանձարը յիշելով, որոնց մով կայսերական ծիրանւոյն արժանի եղեր էր, բոլոր արևելքի զօրութիւնը մէկտեղ գումարելով, Ենդրիանուպօլսոյ դաշտերը իր զօրքերովն լեցուց, և նաւերովն Ելլեսպոնտոսը ծածկեց, ու պատնիշափակ բանակի մը մէջ կեցած թշնամւոյն գալստեանը կը սպասէր: Կոստանդիանոսի վարպետ հնարքներուն դիմացը՝ իկիանոսի ըրած զգուշութիւններէն մէկն ալ բանի չեկաւ. արինալից պատերազմով մը բոլորովին բանակը ջարդուեցաւ, և չկարենալով դիմանալ, Վիզանդիոն գնաց ամրացաւ: « Ի՞նչ բարեկամք իմ և ընկերակիցք, ըսաւ իր հաւատարիմներուն ու պաշտականներուն, ահա առիթ կեցեր են ձեր աստուածներն, զորոնք ձեր նախնեացը սովորութեանը և օրինացը համեմատ պարտրկան էք խորին յարգութեամբ մեծարելու: Են մարդը որ մեզի դէմ պատերազմելու կու գայ, իր հայրենեաց կրօնքը մէկդի թողլով, կ'ուզէ մէկ անձանթութ ու ամպարիշտ կրօնքի մը ձեռք զարնել: Բոլորովին մոլորած, կ'ուզէ օտար աստուած մը պաշտել, և անոր դժնդակ պատիէրը հռովմէական

բանակաց զլուխը շողացնել: Կուրօրէն այս աստուծոյն վրայ վստահացած կը համարձակի մեզի ու իր թողուցած աստուածոցը դէմ զէնք առնուլ: Կործր պիտի ցուցնէ թէ որոնք են ճմարիտ աստուածները, արդեօք իրեն պաշտածը, թէ այն որ մենք կը մեծարենք: Եթէ Կոստանդիանոսի այս անձանթութ աստուածը այնչափ ոյժ ունենայ որ ինքը մինակ կարենայ մեր բազմութիւն աստուածներուն դէմ դնել, անտարակոյս ան պիտի ըլլայ ճմարիտ աստուածը զոր պարտրկան ենք պաշտել, 'ի վերջան զամենայն աստուածս որ ինչուան այսօրս ճանչցեր ենք »: Իկիանոս այս յորդորական խօսքս զուրցելէն վերջը, զորն որ Եւսեբիոս կեսարացիին աւանջալուր անձանց վկայութեամբն 'ի մէջ կը բերէ, սկսաւ նորէն պատրաստութիւն տեսնել, որպէս զի առջի երկու կոտորածներուն դարման մը ընէ:

կը շարունակուի:

Դիւցազներգակ քերթոշքիւն:

(Տես երես 171)

Դիւցազներգակ քերթութե պաշանջած երրորդ յատկութիւնն է սիրելի և ախորժելի ըլլալ: Են բանիս համար բաւական չէ ձեռնարկութեան մեծութիւնը, որովհետեւ զուտ քաջութեան գործողութիւնները որչափ ալ դիւցազնական ըլլան, կրնան ցուրտ և ձանձրացուցիչ ըլլալ: Շատ հարկաւոր է գիտնալ անանկ նիւթ մը ընտրել որ 'ի բնէ հասարակաց սիրելի և ախորժելի ըլլայ. ինչպէս զոր օրինակ՝ երբ բանս տեղը իրեն դիւցազնը կ'ընտրէ, պէտէ որ այնպիսին հիմնադիր կամ ազատարար կամ իրեն ազգին մէջ հասարակաց սիրելի անձն մը ըլլայ. և երբ այլ և այլ ձեռնարկութեանց վրայ կը խօսի, պէտք է որ հռչակաւոր և հանդիսաւոր դէպքեր ըլլան անոնք՝ կամ կարևոր հետեանք ունեցող գործողու

Թիւններ հասարակաց նկատմամբ: Ռ-
նուանի դիւցազներգակ քերթուածինե-
րէն շատը լու յաջողած են այս մասիս
մէջ, և մեծապէս սիրելի և ախորժելի
եղած պէտք է ըլլան անոնք իրենց տեղ-
ւոյն և ժամանակին համար երբ գրուած
են:

Բայց աւելի դիւցազներգութիւնը
սիրելի ընողը ոչ միայն մասնաւոր ժա-
մանակի և ազգի՝ այլ և ամենայն
ընթերցողաց, հեղինակին իրեն նիւթը
այլ և այլ դարձուածքներու մէջ ճար-
տարութեամբ կառավարելն է. անանկ
յատակագիծ մը պէտք է բռնէ յորում
կարենան շատ մը միջանկեալ և սրտա-
շարժ դէպքեր մտնել. պէտք չէ որ ան-
գաղար պատերազմական քաջ ձեռնարկ-
ներ պատմելով զմեզ ձանձրացնէ, ո-
րովհետեւ որ և իցէ ընթերցող պատե-
րազմի յարատեւ գորդումէն կը յոգնի.
այլ պէտք է որ սրտերնիս շարժէ: Այ-
բեմն պէտք է որ ծանր և վսեմ ըլլայ,
երբեմն ալ փափուկ և գորովալից. առ-
ջենիս հանելով սիրոյ, բարեկամութե
և բարերարութեան քաղցր և ախոր-
ժելի տեսարաններ: Արչափ որ դիւցազ-
ներգութեան մը մէջ շատ ըլլան անանկ
դէպքեր որ մարդասիրութեան զգաց-
մունքով մեր սիրտը վառեն՝ այնչափ ա-
ւելի ախորժելի կ'ըլլայ քերթուածը, և
ասոնք են միշտ գրուածքի մը ամենէն
հաճոյական մասերը. ես այս նկատ-
մամբ դիւցազներգութեան քերթողաց մէջ
ամենէն աւելի յաջողած գիտեմ զԱ իր-
գիլիոս և զՎասսոյ:

Վիւցազանց բարքն նոյնպէս շատ
կ'օգնեն դիւցազներգութիւնը ախորժե-
լի ընելու. ասոնք անանկ պէտք է ըլլան
որ ընթերցողը սաստիկ գրաւեն, և մաս-
նակից ընեն զինքը ձախորդութեանց,
վտանգաց և ընդդիմակաց արգելքնե-
րու: Այս վտանգներն ու արգելքները
կը ձևացնեն դիւցազներգութեան կա-
պը, որուն հանձարեղ հիւսուածքին
վրայ կայացած է բանաստեղծին ա-
րուեստը: Պէտք է որ ինքը այնպիսի
դժուարութիւններ առջենիս հանէ մեր
մտադրութիւնը գրգռելու համար, ո-

րոնք կարծել տան մեզի թէ դժ-
բաղդութիւն մը կը սպառնայ մեզի սի-
րելի եղող անձանց. պէտք է որ աւել-
ցնէ և հետզհետէ շատցնէ այս դժուա-
րութիւնները, ինչուան որ բաւական
ատեն զմեզ տարակուսական և տագ-
նապոզական վիճակի մը մէջ բռնելէն
ետքը՝ վերջապէս դուռ մը բանայ յար-
մար դէպքերու կապով մը հաւանական
և բնական կերպով մը կնճիւր լուծա-
նելու:

Ինչո՞ր եղած է թէ արդեօք դիւ-
ցազներգութիւնը պէտք է որ միշտ յա-
ջողութեամբ լինայ: Ետ քննադատ-
ներու կարծիքն է թէ յաջող վերջ մը
աւելի յարմար է, և իրենց կողմանէ
պատճառ ալ ունին: Այլուառ ելք մը
կը բուցանէ մեր սիրտը և հակառակ է
այն վսեմ սիրոյ զգացմունքներուն որ
բանաստեղծութեան այս ձիւղին յա-
տուկ են: Սոսկումն և գութ՝ ողբեր-
գութեան սեպհական նիւթերն են.
բայց դիւցազներգակ քերթուածի մէջ
որ այնչափ ընդարձակութիւն ու երկայ-
նութիւն ունի, շատ կ'ըլլայ թէ որ հե-
ղինակը դժուարութիւններէ և ձախոր-
դութիւններէ ետեւ, որոնք հասարա-
կաբար նոյն իսկ դիւցազներգութեան
ընթացքին մէջ յաճախ կը պատահին,
թէ որ ուզենայ վերջն ալ դժբաղդ ել-
քով մը լինցնել: Եւ որ համար նաեւ ընդ-
հանրապէս եղած դիւցազներգակ բա-
նաստեղծներէն ամէնքն ալ յաջողու-
թեամբ կնքեր են իրենց քերթուածը.
'ի բաց առեալ զԱ ուկանոս և զՎիլտոն՝
որոնք հակառակ ոճով վերջացուցած
են. որոնցմէ առաջինը կը կնքէ հռոմէա-
կան ազատութե կործանմամբ, երկ-
րորդը՝ նախահարց Վրախտէն վաճառու-
ելով:

Վկատմամբ ժամանակի և տեղու-
թեան դիւցազներգական գործոյն՝ ա-
մենեւին որոշեալ չափ մը չկրնար սահ-
մանուիլ: Նաւական մեծ երկայնու-
թիւն մը միշտ կը շնորհուի, թէպէտ և
հարկաւորապէս կախմունք մը չունենայ
այն բուն կրքերէն որոնք կ'ենթա-
դրուին թէ կարճ կը տւեն: Վիլտոն

որ Լքիլիսի բարկութեանը վրայ հաս-
տատեալ է, բնականապէս ուրիշ դիւ-
ցազներգութիւններէ աւելի կարճ կը
տևէ, և ըստ Պոսսիւի՝ յիսականին գոր-
ծը քառասունըվեց օրէն աւելի չերկըն-
նար. Ոգիսականինը՝ Տրոյիոյ կործան-
մանէն սկսելով ինչուան Լթակէի խա-
ղաղութիւնը՝ ութը տարի և վեց ամիս
կը տևէ: Լնէականինն ալ նոյնպէս
Տրոյիոյ հրկիզութենէն սկսեալ ին-
չուան Տուրնոսի մահը վեց տարի կը
բովանդակէ. բայց եթէ բանաստեղ-
ծին պատմութեան շրջանը միայն չա-
փենք, կամ թէ դիւցազին երևնալէն
սկսելով ինչուան վերջը հաշուենք, եր-
կու վերջին քերթուածոց ալ ժամանա-
կին տևողութիւնը կը կարճնայ: Ոգի-
սականը՝ Ոգիսեւսի լալիքսոյի կղզիէն
ճամբայ ելլէլէն սկսելով, յիսունըութը
օր միայն կ'ըլլայ. և Լնէականը սկը-
սելով ալեկոծութենէն որով Լնէաս
Լփրիկէի ծովափունքն ինկաւ՝ բոլորը
մէկէն տարի մը և քանի մը ամիս կը
սեպուի:

Լյսչափս բաւական է նկատմամբ
գործոյն և նիւթոյն դիւցազներգակ
քերթութեան: Կանք հիմա քանի մը
անդրադարձութիւններ ընելու դիւցազ-
ներգութեան անձանց վրայ: Լնչափս որ
դիւցազներգակ բոնաստեղծին պարտ-
քնն է որ հաւանական և բնական հիմն
ունեցող ախորժալուր առասպել մը հիւ-
սէ, այսպէս ալ պէտք է ճգնի որ բոլոր
իրեն անձանցը բնական և յարատև բը-
նաւորութիւններ տայ, որ մարդկային
բնութեան բարուց պատշաճապէս յար-
մարին: Լայց հարկ չէ որ քերթուածին
ամէն անձինքն ալ բարոյապէս առաքի-
նի ըլլան. նաև անկատար և ախտաւոր
բնաւորութիւններն ալ կրնան իրենց
յարմար տեղը գտնել. բայց գլխաւոր
անձինքները, ըստ բնութեան դիւցազ-
ներգակ քերթուածոց, կ'երևայ թէ ա-
ւելի պէտք է որ մեր սէրը և զարմանքը
շարժեն՝ քան թէ ատելի և արհամար-
հելի ըլլան մեզի: Լայց ինչ բնաւորու-
թիւն ալ ըլլայ որ բանաստեղծը իր ան-
ձինքներէն իւրաքանչիւրին կու տայ,

պէտք է դիտէ որ միշտ միակերպ և նը-
ման պահէ յինքեան: Եր և իցէ բան
մը որ անձը կամ կ'ընէ կամ կ'ըսէ,
պէտք է որ իրեն յարմար ըլլայ և ծա-
ռայէ զանազանելու մէկը մէկալէն:

Լանաստեղծական բնաւորութիւն-
ները երկու դաս կրնան բաժնուիլ, որ
է ընդհանուր և մասնաւոր: Լնդհա-
նուր բնաւորութիւններն են իմաստնոյ,
քաջի և առաքինւոյ բնաւորութիւնները
առանց յատուկ նշանակութեան. մաս-
նաւորն է իմաստութեան, քաջութեան
կամ առաքինութեան ան տեսակը յո-
րում իւրաքանչիւր ոք աւելի գերա-
գոյն է: Լսոնք մասնաւոր յատուկութի-
ւներ են որ յայտնի կ'ընեն որոնցմով անձ
մը ուրիշ անձէ կ'որոշուի, և որովք դար-
ձեալ կ'երևայ յայտնապէս մի և նոյն
բարոյական որպիսութեան այլ և այլ
մարդկանց վրայ ունեցած տարբերու-
թիւնը իրենց խառնուածքին ուրիշ
այլ և այլ հանգամանաց հետ յարմա-
րելուն համեմատ: Լյս մասնաւոր բը-
նաւորութիւնները արտայայտելուն մէջն
է գլխաւորապէս որ հեղինակին հանձա-
րը կը փայլի: Երբ իրեք անուանի դիւ-
ցազներգակ քերթողաց գրուածոց վրայ
սկսիմ քննադատութիւն ընելու, պիտի
ցուցնեմ թէ ինչ աստիճան գերազան-
ցած են իրենք նաև յայսմ մասին: Հի-
մա միայն բաւական ըլլայ այսչափս ը-
սելը որ Հոմերոս ամենէն առաջինն է.
'Լասսոյ՝ բաւական մօտեցած է Հոմե-
րոսի. Եր գլխիկոս աւելի ետև մնացած
է:

Լմէն դիւցազներգութեան բանաստեղ-
ծից սովորութիւնն եղած է բոլոր ան-
ձանց մէջէն անձ մը ընտրել և ուրիշ-
ներէն աւելի փառաւորել և զանիկայ
առասպելին դիւցազնը կազմել: Լյս
բանս հիմա իբրև ամենաէական մասն
կը սեպուի դիւցազնական շարագրածոյ՝
և իսկապէս ալ մեծամեծ օգուտներ
ունի հետը մէկտեղ: Լիւթոյն մի ըլ-
լալը աւելի զգալի կ'ըլլայ երբ գլխաւոր
զանիկայ ներկայացնող մը կայ՝ առ որ
կը վերաբերին ուրիշ ամէնքը իբրև 'ի
կեդրոն. մենք ախորժամաբ մը ուշադիր

կ'ըլլանք այն ձեռնարկութեան որ գրել խաւոր դիւցազնը կը գործէ . և բանաստեղծը յաջողութեամբ կրնայ իրեն ուզածը պայծառ ևս բացատրել զարդարելով նոյն բնաւորութիւնը : Արք. հարցուց մէկը թէ ո՞վ է Արուստ դրախտին դիւցազնը, ոմանք Աստանան է պատասխանեցին . և հետեւաբար այս երգիծաբանական մտածութեամբ ոմանք շատ ծիծաղելի բրած են զԱրիւտոն . բայց ամենեւին հեղինակին դիտմունքը չեն ըմբռնած , միայն մեր վերոյիշեալ ոճոյն վրայ տրամաբանելով թէ դիւցազներգութեան վերջը դիւցազնը 'ի հարկէ յաղթական պէտք է ըլլայ . Արիւտոն ուրիշ յատակագիծ մը բռնած է և տխուր վերջ մը տուած է իրեն քերթուածոյն , յորում Վշամանտարակոյս դիւցազն է , որ է ըսել գլխաւոր և ուշադրութիւննիս գրաւող անձը :

Արդկային անձինքներէ դուրս դիւցազներգութեան մէջ կան նաև ուրիշ անձինք ալ որ սովորաբար քերթուածին մէջ բաւական մասն կ'ունենան , և ասոնք են աստուածներն և գերբնական էակները . այս մասս դուռն մը կը բանայ մեզի այն մասին վրայ ալ մտածելու՝ որ կ'ըսուի Ա'քեհնայ քերթուածոյն , և դիւցազներգութեան ամենէն աւելի դժուարին և փափուկ մասն է : Բայց այս նկատմամբ՝ ինծի կ'երևայ թէ քննադատք երկու կողմանէ ալ չափազանցութե՛ գացած են : Վաղղիացիք ամէնքը իբրև ամենահարկաւոր կը սեպեն . իրենք իբրև պատգամ առաջ կը բերեն Պետրոնիոսի այն խօսքը թէ՛ « Լնճուլք և աստուածոցն սպասաւորութե՛ք գրաւել պարտէ զազատ միտս , » և կը պնդեն որ թէպէտ և դիւցազներգութիւն մը ամէն պահանջեալ յատկութիւններն ունենայ՝ չկրնար դիւցազներգակ քերթուած համարուիլ եթէ ձեռնարկութիւնը առանց աստուածոց ձեռնտուութեանը լմնցած է : Բայց այս սահմանը կ'երևայ թէ ամենեւին սկզբնական պատճառի մը վրայ հիմնեալ չէ՝ այլ միայն հումբոսի և Վիրգիլիոսի վրայ եղած աւելորդապաշտական մեծարան .

քէն . որոնք պատշաճապէս գեղեցկացուցած են իրենց վիպասանութիւնները աւանդական առասպելներով և իրենց գաւառին մէջ եղած ռամկական և վիպասանական պատմութիւններով , ըստ որում դիւցազանց ժամանակի ամէն մեծամեծ գէպքերը խառնուած էին իրենց չաստուածոց առասպելներուն հետ . բայց ասկէ կը հետեւի ուրեմն որ ուրիշ աշխարհքի և ժամանակի մէջ՝ երբ նոյն ատենուան աւելորդապաշտութիւնը և ռամկական դիւրահաւատութիւնը չկայ , դիւցազներգակ բանաստեղծութիւնը բոլորովին սահմանել հին առասպելաբանութե՛ց վրայ : Առկանոս հրաշալի դիւցազներգական քերթուած մը շարագրած է՝ առանց ամենեւին աստուածներ և գերբնական էակներ խառնելու : Առնիդասի հեղինակն ալ նոյն ոճն ուզած է փորձել և բաւականապէս յաջողած է . և ընդհանրապէս երբ բանաստեղծ մը մեր առջև կը բանայ կանոնաւոր և դիւցազնական պատմութիւն մը՝ որուն մասունքը լաւ կապակցեալ կ'ըլլան , այլ և այլ բնաւորութիւններով զարդարեալ , պատշաճ՝ ծանրութիւնն ու վսեմութիւնը պահած , թէպէտ և անձինքը մարդիկ ըլլան , այս ճիւղ շարագրածոյն գլխաւոր հանգամանքը կատարած կը սեպուի , և իրաւապէս դիւցազներգակ բանաստեղծներուն դասուն մէջ կը համարուի :

Բայց ես թէպէտ և չեմ կրնար ընդունիլ որ այս մեքենայ ըստածը ամենակարեւոր և էական մասն ըլլայ դիւցազներգութեան , այլ չեմ ալ կրնար քանի մը արդի հոգեկաւոր քննաբաններուն հաւանիլ՝ որ բոլորովին կ'ուզեն մերժել իբրև անտանելի այն հաւանականութեան և առերևոյթ իսկութեանց հետ՝ որովք լի պէտք է ըլլայ կը կարծեն գրութեան այս ճիւղը : Արդիկ բանաստեղծական գրուածոց վրայ այն աստիճան փիլիսոփայաբար չեն մտածեր . զուարճութիւն կը փնտռեն , և ընթերցողներէն մեծ մասին զարմանալիք մը ամենամեծ զուարճութիւն կը սպառնա , դո՛հ կ'ընէ և կը

յազեցնէ մեր երեւակայութիւնը, և վեհ ու վսեմ նկարագրութեանց նիւթ կը մատակարարէ։ Սասնաւորապէս՝ դիւցազներգակ քերթութեան մէջ՝ յորում լիուրի զարմանալիք և մեծամեծ մտածութիւններ կ'ենթադրուին, հրաշալի և գերբնական դէպքեր աւելի պատշաճապէս իրենց տեղը կը գրտնան քան ուրիշ մասի մը մէջ։ որ կարելի կ'ընէ նաև բանաստեղծին իրեն նիւթը մեծցընելու կրօնական վսեմ նիւթերով, և կը ներէ ընդարձակելու և լայնելու իրեն յատակագիծը պարունակելով միայն երկինքը, երկիրս, դրժօիքը, զմարդիկ և աներեւոյթ էակները և ընդհանուր տիեզերքս։

Իսկ այս մեքենային ժամանակին նկատմամբ պէտք է որ բանաստեղծը չափաւոր և խոհեմ ըլլայ։ չկրնար ըստ հաճոյս իրեն աւելի ախորժելի տեսնուող դրութիւն մը գտնալ գերբնական և հրաշական իրաց համար։ պէտք է որ անոնք մէկ հիմն մը ունենան դիւրահաւատ ժողովրդեան բերանը։ բանաստեղծը զանոնք իբրև հին և վաղեմի պէտք է մեծարելի ընել տայ՝ կամ իրենց կրօնական հաւատքին վրայ կամ այն երկրին յորում կը գտնուի՝ կամ կը գրէ, աւելորդապաշտական դիւրահաւատութիւն վրայ, որպէս զի կարենայ հաւանականութեան երեւոյթ մը տալ այն դիպաց որ աւելի հակառակ են բնութեան սովորական ընթացիցը։ Բայց ինչ մեքենայ ալ ինքը գործածէ՝ պէտք է միշտ Զանք ունենայ որ չափազանց չճանրաբեռնէ և բոլորովին աչքէն չհեռացնէ մարդկային բնաւորութիւններն ու գործքերն, և ոչ միայն զանոնք անհաւատալի կեղծիքներով։ պէտք է միշտ յիշէ որ իրեն գլխաւոր պարտքն է մարդկանց գործողութիւններն ու ձեռնարկութիւնները պատմել մարդկանց, և թէ այնու միայն կրնայ ախորժելի ըլլալ և մեր սիրտը շարժել, և եթէ երբ իրեն գրուածքին մէջ հաւանականութիւն չկայ՝ չկրնար ոչ խորին և ոչ ալ երկարատև տարւորութիւն մը ընել մեր վրայ։ Իրաւցնէ ես ուրիշ ա-

ւելի դժուար մաս մը չեմ ըմբռներ դիւցազներգակ քերթութեան մէջ՝ բայց եթէ յարմարապէս միաբանել զարմանալին ընդ հաւանականի, զուարճացնելով զմեզ միով առանց զմիւսը զոհելու, և այս միութիւնը ամենակարևոր է։ Հարկաւոր չէ նաև խորհրդածել հոս որ այս վերջին անդրադարձութիւնները Սիլտոնի քերթութեան չեն վերաբերիր։ որուն յատակագիծը աստուածաբանական ըլլալով՝ գերբնական էակաները չեն մեքենան կազմողները, այլ գլխաւոր անձինքը։

Վարով այլաբանական անձանց, ինչպէս է Համբաւը, Հակառակութիւն կամ Կագ ըսուածը, Սերն և ասոնց նմանները, յայտնի կը վաւերացուի որ ամենայն քերթութեան մէջ անախորժ մեքենայ մը կը ձևացնեն։ Կարագրութեանց մէջ երբեմն ներելի են և գեղեցկութիւն մը կը պատճառեն, բայց ներելի չէ երբեք որ դիւցազներգութեան գործողութեան մէջ բնաւ մաս մը ունենան։ որովհետև վերացեալ գաղափարաց անունները զուտ ըլլալով, որոնց վրայօք բնաւ մէկու մը երեւակայութիւն չկրնար անձնական էութիւն մը տալ, երբ մարդկային անձանց հետ խառնուած ըլլան՝ ամենամեծ խռովութիւն մը կը ծնանի էական և ստուերական իրաց մէջ, և գործողութեան բոլոր էութիւնը կ'աւրուի։

Պատմութեան նկատմամբ՝ որն որ վերջին գլուխն է մեր խորհրդածութեանցը, կարևոր չէ որ բանաստեղծը բոլոր պատմութիւնը անձամբ պատմէ, այլ կրնայ իր անձինքներէն մէկը մէջ բերել և անոր պատմել տալ գործողութեան մէկ մասը որ քերթութեան սկիզբէն առաջ հանդիպած է։ Հոմերոս Ելիականին մէջ առաջին ոճոյն հետեւած է։ Իսկ գլխաւոր շահն որ կայ պատմութեան մէկ մասը անձինքներէն մէկուն պատմել տալուն մէջ՝ աս է որ բանաստեղծը կրնայ ախորժելի և հետաքրքրական կէտէ մը սկսիլ քերթութեան, վերջէն ընթերցողին տեղեկացնելով այն ժամանակէն առաջ հան-

գիպածներ. և միանգամայն մեծ ազա-
տութիւն մըն ալ կը ստանայ ինքը ընդար-
ձակելու այն մասերն որոնց վրայ կ'ու-
ղէ անձամբ խօսին, և մնացածը ամե-
նասուղ պատմութեամբ մը համառո-
տելու: Արբոր նիւթը մեծ ընդարձա-
կութիւն ունի և բազմամեայ դէպքեր
իր մէջը կ'ընդգրկէ, ինչպէս Աղիսակա-
նին և Անէականին մէջ՝ այս ոճը աւելի
ընտրելի է. երբ նիւթն ամփոփ ու
սեղմ է և աւելի կարճ կը տեւէ, ինչ-
պէս Անէականին և Արուստղէմ ազա-
տեալին մէջ, բանաստեղծը կրնայ ամէն
դէպք անձամբ պատմել, ինչպէս կը
տեսնանք այս երկու քերթուածնե-
րուն մէջ:

Նիւթոյն առաջարկութեանը (Մու-
սաները օգնութիւն կանչելուն մէջ և
մուտքին ուրիշ արարողութեանցը մէջ
կրնայ բանաստեղծը ըստ հաճոյս փո-
փոխութիւններ ընել. ընդունայն է ու-
րոշեալ կանոններ դնել ասանկ մանր սո-
վորութեանց ալ. այսչափս ըսելը հար-
կաւոր է, որ քերթուածին նիւթը յայտ-
նապէս պէտք է պարզուած ըլլայ՝ ա-
ռանց անբնական և անյարմար պաճու-
ճանաց. վասն զի ըստ Արատիոսի հըռ-
չակաւոր կանոնին՝ պէտք չէ մուտքը շատ
բարձրէն բռնել, և ոչ ալ բանաստեղ-
ծը մեծամեծ խոստմունքներ պէտք է
ընէ, որպէս զի չըլլայ թէ յանկարծ ըն-
թերցողաց վառուած ակնկալութիւնը
չկարենայ լեցնել: Պատմութեան մէջ
ամենէն աւելի կարեւորն՝ որոշ, եռան-
դուն և բանաստեղծութեան ամենայն
զարդովը ճիսացած ըլլալն է. չկայ գրու-
թեան ուրիշ ճիւղ մը որ այնչափ ուժ,
ծանրութիւն և աշխոյժ պահանջէ՝ ինչ-
պէս դիւցազներգակ քերթութիւնը.
դիւցազներգութեան մէջն է որ մենք
նկարագրութեան ամենէն գերազանցը,
զգացմանց փափուկը և կենդանի ու
վառվռուն բացատրութիւններ կը փոխ-
տուենք. ուստի թէպէտև հեղինակին
յատակագիծը պակասաւոր ալ չըլլայ,
և պատմութիւնն ինչուան վերջը լաւ
յօդեալ, եթէ միայն տկար կամ ցուրտ
է ոճոյն մէջ, յանկարծադէպ տեսա-

րաններէ և բանաստեղծական գոյներէ
զուրկ՝ յաջողութիւն մը չունի: Պիւ-
ցազներգակ քերթութեան զարդերը ա-
մէնն ալ պէտք է որ ծանր օձով ըլլան
և զտեալ. ոչ երբեք անպատշաճ կամ
անբնական կամ չափազանց գիրգ բան
մը կրնայ տեղի ունենալ քերթուածոյն
մէջ. ամէն հանդիսացեալ նիւթերը
պէտք է կամ մեծ, կամ փափուկ և կամ
շնորհալի ըլլան. գարշելի և անախորժ
նիւթեր նկարագրելէ պէտք է ըստ կա-
րելոյն փախչի հեղինակը. որով Անէա-
կանին Պ. Վրբին մէջ Արպեայց ա-
ռասպելը, և Արուստ Վրախտին Ռ.
Վրբին մէջ մեղաց և մահուան այլա-
բանական զուգաւորութիւնը լաւ ևս
կ'ըլլար եթէ դուրս ձգուէին:

ՊԼԵՐ

Անակնկալ մեկնոթիշն:

Խտալացի անապատաւորին մէկը կը
պնդէր օտարականի մը դիմաց որ արեւը
երկրիս վրայ կը դառնար: () օտարկա-
նը ինչ որ ըսաւ չկրցաւ զինքն հա-
մոզել: Իսկ անապատաւորը իբրեւ մէկ
մեծ փաստ մը յիշեցուց անոր () Եսուայ
զարեգակը կեցընելը, ու ըսաւ տաք
կերպով մը. Աթէ արեւն անշարժ կե-
ցած ըլլար, ինչ հարկ էր ուրեմն որ
կեցընէր զայն Աստուած: Արուն պա-
տասխանեց միւսը. Շատ աղէկ ըսիր,
ահա նոյն ատենէն անշարժ մնաց արե-
գակը:

Առակը

Քիչ խօսելն ու քիչ ուտելը ոչ երբեք փնաս կը
բերէ:

Ան որ ըտել չգիտեր, խօսել ալ չգիտեր:

Լաւագոյն է բուրգը տալ քան զըջխարը:

Վարդ ժողովուրդ ստեպ անոր փուշերէն կը խայ-
թուի: